

УДК 351.746.1:355.40(477)

А.М. Притула,
кандидат юридичних наук, доцент
Міжнародний гуманітарний університет

КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Анотація. В статті розглядається питання про можливість здійснення контррозвідувальної діяльності оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України в особливий період. Сформульовані конкретні пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства.

Ключові слова: держава та її функції, охорона державного кордону, контррозвідувальна діяльність, прикордонна служба.

Постановка проблеми. Питання про державу, її сутність та соціальне призначення є одним із центральних не тільки для правознавства, а для низки суміжних галузей знань: філософії, соціології, політології тощо. Визнанням в такому визначенні вважається класичний підхід, згідно з яким держава для свого існування повинна обов'язково мати три основні складові: територію, населення та владу [1, с. 51]. При визначенні поняття та з'ясування ознак держави обов'язково потрібно враховувати соціальне призначення такого утворення, яке виявляється, в першу чергу, через здійснювані нею функції. Кожна функція держави зумовлена її сутністю, соціальним призначенням; характеризується комплексністю, внутрішньою єдністю, системними цілеспрямованими зв'язками між видами діяльності держави; відзначається відомою самостійністю, однорідністю, повторюваністю. Функції держави, для більш кращого розуміння їх сутності, достатньо умовно поділяються за так

званою територіальною ознакою («у просторі») та можуть бути як внутрішніми, які забезпечують внутрішню політику держави, так і зовнішніми, що забезпечують зовнішню політику держави [2, с. 137-138]. В той же час державі притаманні функції, які можуть здійснюватися сумісно або залежно від ситуації, стосуватися зовнішніх і внутрішніх напрямів її діяльності.

Однією з таких функцій є оборонна функція. В межах реалізації цієї функції виконується завдання щодо забезпечення воєнної безпеки, хахисту територіальної цілісності та недоторканності держави, державного суверенітету від зовнішніх зазіхань як економічними, дипломатичними, так і військовими засобами. В деяких випадках, виділяють з цієї функції, або розглядають це як достатньо відокремлену функцію — забезпечення миру та підтримання світового порядку. До змісту даної функції входить, по-перше, діяльність щодо роз-

зброєння, ліквідації, в першу чергу, ядерної зброї, а по-друге, до змісту цієї функції входить забезпечення співпраці держав у таких царинах як боротьба з організованою злочинністю, зокрема, з її міжнародними проявами: контрабандою, наркобізнесом, міжнародним тероризмом і ще, участь світової спільноти в регулюванні міжнародних конфліктів [3, с. 78].

Указана функція реалізується за рахунок здійснення відповідними структурами держави певних видів діяльності, до яких належать оперативна діяльність, оперативно-технічна діяльність, контррозвідувальна діяльність та ін. Саме на здійсненні контррозвідувальної діяльності зосередимо основу увагу в цій публікації.

Необхідність такого дослідження обумовлюється тими об'єктивними обставинами, що на всій протяжності кордону України з Російською Федерацією, Білоруссю, Румунією, Угорщиною, Молдовою, на ділянці з так званою «Придністровською Молдавською республікою», а також на «лінії розмежування» відстежуються зростання активності спецслужб щодо проведення розвідувально-підривної діяльності. Україна взагалі має спільні кордони з 7 державами і ці кордони включають в себе, не враховуючи територію анексованого Кримського півострова, сухопутні кордони, довжина яких становить близько 5 684 км, чорноморський кордон має довжину 1559 км, Азовський — 400 км. Отже, загальна протяжність сухопутних і морських кордонів становить близько 7 643 км.

Така ситуація потребує негайного запровадження жорсткого контррозвідувального режиму та побудови потужної й ефективної системи контррозвідувальних заходів на усіх ділянках державного кордону та «лінії розмежування».

Викладення основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», контррозвідувальна діяльність — спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України.

Іншими словами, — це діяльність, що здійснюється спеціальними органами держави проти іноземних розвідок та організацій і осіб, що ними використовуються.

Метою контррозвідувальної діяльності є попередження, своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення.

Потрібно підкреслити, що в даний час в Україні діє особливий період, який згідно з ч. 10 ст. 1 Закону України «Про оборону України» *характеризується як період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. Наявність*

такого періоду потребує більш ретельної уваги до визначення усіх суттєвих відзнак, які характеризують цю діяльність.

Зокрема слід посилити позиції нашої держави на кордоні (лінії розмежування) можна, у тому числі за рахунок залучення до контррозвідальної роботи оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України за погодженням та координацією зі Службою безпеки України. Якщо дати загальну характеристику, то Державна прикордонна служба України — це правоохоронний орган спеціального призначення, на який покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України та охорони суверенних прав України в її винятковій (морській) економічній зоні.

У 2001 році почалася реформа органів охорони кордону України, в результаті якої 31 липня 2003 прикордонні війська України були перетворені в Державну прикордонну службу України (далі — ДПСУ). Це найменування цього правоохоронного органу існує і сьогодні.

На ДПСУ покладено наступні завдання: захист від будь-яких спроб незаконного проходження лінії державного кордону України, збройних конфліктів та інших провокацій на кордоні. Це завдання реалізується у взаємодії зі Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями у відбитті вторгнення або нападу на територію України іншої держави або групи держав.

Важливими завданнями Державної прикордонної служби України, які законодавством віднесено до її компетенції, є: забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

З урахуванням предмета цієї публікації, звернемо окрему увагу на то, що в інтересах охорони кордону, захисту інтересів громадян та держави прикордонна служба здійснює розвідувальну інформаційно-аналітичну та оперативно-розшукову діяльність, а також контррозвідальні заходи в інтересах забезпечення захисту державного кордону України.

Державна прикордонна служба України має сьогодні наступні функції: охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму; здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення; охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій; ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України “Про розвідувальні органи України” та “Про оперативно-розшукову діяльність”; участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів; участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних

формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України; участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»; охорона закордонних дипломатичних установ України; координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду – виїзду.

Правову основу діяльності Державної прикордонної служби України становлять: Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 4 березня 2003; Закон України «Про державний кордон України» від 11 березня 1991 року; Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року.

Діяльність Державної прикордонної служби України здійснюється відповідно до законів, розпорядженнями Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, а також ратифікованими Верховною Радою України міжнародними договорами України.

Така достатньо детальна характеристика ДПСУ створює підґрунтя для висновку, що зазначенні вище заходи

дадуть змогу органам Служби безпеки України перерозподілити свої сили на пріоритетних напрямках діяльності та отримувати від оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України первинні результати контррозвідувального пошуку для аналізу, документування та подальшої їх реалізації.

Багаторівнева та узгоджена взаємодія Державної прикордонної служби України та Служби безпеки України забезпечить успішні превентивні та наступальні дії нашої держави з охорони та оборони державного кордону України, захисту національної безпеки на державному кордоні України та у контрольованих прикордонних районах.

Позитивним прикладом вирішення наведених завдань є здійснення контррозвідувальної діяльності розвідувальним органом Державної прикордонної служби України, як одним з її оперативних підрозділів.

Проте, у здійсненні контррозвідувальної діяльності в особливий період можливо задіяти усі оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України – оперативно-розшукові, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічні.

Метою вказаних заходів є недопущення, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України на державному кордоні, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють та причин їх виникнення.

Оскільки здійснення контррозвідувальних заходів іншими суб'єктами, крім визначених цим Законом, забо-

роняється, то пропонується шляхом внесення змін до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» та до Закону України «Про Державну прикордонну службу України» зобов'язати Державну прикордонну службу України здійснювати контррозвідувальну діяльність для виконання вищевказаної мети. Здійснення контррозвідувальної діяльності має стати важливою ланкою у системі охорони та оборони державного кордону України (лінії розмежування) в особливий період.

Висновок. Враховуючи викладене, нами пропонується внести зміни до таких законодавчих актів:

1. Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., № 12, ст. 89, № 27, ст. 209; 2006 р., № 14, ст. 116) такі зміни:

1) частину другу статті 5 після слів «розвідувальні органи України,» доповнити словами «оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України»;

2) частину другу статті 6 після слів «розвідувальними органами України» доповнити словами «оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України»;

3) частину восьму статті 8 після слів «керівником розвідувального органу України або його заступниками» доповнити словами «керівником відповідного оперативного підрозділу спеціально уповноваженого цент-

рального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону України, або його заступником»;

4) частину дев'яту статті 8 після слів «можуть вести» виключити слова «підрозділи прикордонної розвідки з дозволу начальника розвідувального органу» та доповнити словами «оперативні підрозділи з дозволу керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступників».

2. Закону України «Про Державну прикордонну службу України» (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., № 27, ст. 208 із наступними змінами):

1) пункт 4 частини 1 статті 2 після слів «ведення розвідувальної» доповнити словом «контррозвідувальної»;

2) пункт 4 частини 1 статті 2 після слів «Про розвідувальні органи України» доповнити словами «Про контррозвідувальну діяльність».

Вважаємо, що внесення таких змін дасть змогу вдосконалити виконання відповідної функції держави за рахунок підвищення правової обґрунтованості діяльності ДПСУ.

Прийняття проекту Закону дозволить підвищити ефективність виявлення та запобігання на державному кордоні України (лінії розмежування) зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці та забезпечить більш повну реалізацію можливостей Державної прикордонної служби України з протидії розвідувально-підбивної діяльності іноземних спецслужб при здійсненні охорони та оборони державного кордону України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Теорія держави і права: підр. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О.В. Петришина. — Х.: Право, 2014. — 368 с.

2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник. — 4-те видання допов. і перероб. — К.: Алерта, 2013. — 524 с.

3. Теорія права і держави: Підручник. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. — 448 с.

4. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
5. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 12. — Ст. 89.
6. Про оборону України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1992. — № 9. — Ст. 106.
7. Про Державну прикордонну службу України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 27. — Ст. 208.

Прутула А.М.

Контрразведывательная деятельность в особый период.

Аннотация. В статье рассматривается вопрос о возможности осуществления контрразведывательной деятельности оперативными подразделениями Государственной пограничной службы Украины в особый период. Сформулированы конкретные предложения относительно изменений в действующее законодательство.

Ключевые слова: государство и его функции, охрана государственной границы, контрразведывательная деятельность, пограничная служба.

A. Prytula

Counter-intelligence activity during the special period.

Summary. The article examines the possibility of the counter-intelligence activity by operative divisions of the State Border Guard Service of Ukraine during the special period. Concrete proposals concerning changes to the current legislation are formulated.

Keywords: state and its functions, state border guard, counter-intelligence activity, State Border Guard Service.

